

SUDAN'DA SEKÜLER GEÇİŞ VE KUTUPLAŞAN TOPLUM

Serhat Orakçı

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Orakçı, Serhat. "Sudan'da Seküler Geçiş ve Kutuplaşan Toplum", İNSAMER, 22.07.2020.

Analiz

Nimeyri döneminin sonlarına doğru alkol yasağının gelmesiyle envai çeşitte alkolün toplatılarak nasıl oluk oluk Nil Nehri'ne döküldüğü, yeri geldikçe anlatılan bir hadisedir Sudan'da. Ülkede 1983 yılına kadar serbest olan alkol tüketimi böylece yasaklanarak Müslüman Sudanlılar alkollü içkilerden uzaklaştırılmıştır. Sudan Sosyalist Birliği Partisi başkanlığını yürüten ve Sudan'ı 16 yıl idare eden Cafer Nimeyri'nin ardından yaşanan geçiş dönemi sonrasında 1989 yılında başlayan Ömer el-Beşir iktidarında ise alkol yasak tüm Sudanlıları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ne var ki geçtiğimiz günlerde Sudan'da ortaya konan yeni reformlar doğrultusunda alkol tüketimi %3-5'lik gayrimüslim nüfus için yeniden serbestleştirildi.

Yeni açıklanan ekonomik verilere göre ülkede enflasyon oranı %136 seviyesine gelirken 10 milyona yakın insanın gıda temin etmede sıkıntı yaşadığı belirtiliyor. Ülkeyi seçime taşıması

beklenen yarı sivil-yarı askerî geçiş hükümeti kurulalı bir yıl geride kalmasına rağmen Sudan ekonomik sahada bir iyileşme kaydedemedi. Halk; benzin, ekme, gaz gibi temel ihtiyaç maddelerini karşılamada hâlâ zorlanmaya devam ediyor. Son dönemde bu olumsuz tabloya koronavirüs salgının da eklendiğini düşünürsek ekonomideki dar boğazın bir süre daha böyle devam edeceğini söylemek yanlış olmaz. Son olarak 30 Haziran'da sokakları dolduran göstericiler adalet, özgürlük ve barış sloganları eşliğinde birtakım taleplerini hükümete yeniden ilettiler. Darfur'un Fata Borno, Kutum ve Nierteti gibi değişik yerleşkelerinde eş zamanlı başlayan oturma eylemleri ise devam ediyor.

30 Haziran'daki gösterileri yatıştırmak için iki hafta içinde radikal reformlar sözü veren Başbakan Abdullah Hamduk, önce kabinede düzenlemeye giderek bazı bakanlıklarda değişiklikler yaptı; sonrasında ise birtakım

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

reformları yürürlüğe soktu. Alınan yeni kararlara göre Sudan’da kadın sünneti tamamen yasaklanırken gayrimüslimler için alkol tüketimi serbest hâle getirildi. Ayrıca kadınların baba ve kocalarının izni veya refakati olmadan tek başlarına seyahat edebilmelerinin de önü açıldı ve din değiştirme durumunda uygulanan ağır cezalar kaldırıldı. Peki son derece derin ekonomik sorunlarla boğuşan Sudan’da acil ekonomik reformlar yerine gayrimüslimler, kadınlar ve dinî haklar alanına yönelik ve ayrıca toplumun bir bölümünün ve bazı Sudanlı İslam âlimlerinin tepkisine de yol açan bu tür yeni hukuki düzenlemelerin yapılması ne anlama geliyor?

Bilindiği gibi Ömer el-Beşir rejiminin devrilmesine neden olan sokak olayları “ekmek” protestoları şeklinde adlandırılmıştı. Alım gücü azalan ve darboğaz içindeki halk âdeta bir öfke patlaması yaşayarak rejim karşıtı gösterilere katılmıştı. Ancak bu öfkenin altında ekonomik saiklerin yanında adalet sistemindeki sapma, yaygın yolsuzluk, adam kayırma, keyfi yasaklamalar vb. perdelenmiş başka siyasi ve kültürel saikler de rol oynamaktaydı. Sudan siyasetine 30 yıl boyunca damga vuran Beşir rejiminin sokak protestolarının kıskırttığı askerî bir darbe ile son bulmasıyla ülkede siyasal İslam evresi de sona ermiş oldu. Bu yeni gelişmeler, esasında dinin siyasi arenadan kısmen çekileceğine, yönetime el koyan güvenlik güçleri ile iş birliği yapabilecek seküler ve modernleşmiş geleneksel siyasi aktörlerin siyasi arenaya yerleşeceğine işaret etmekteydi. Bu nedenle 30 yıldır “dindarlaştırılan” Sudan’ı bundan sonra bekleyen en büyük şok dalgası liberalleşme adına atılan adımların önemli bir çıktısı olan “sekülerleşme” olacaktı.

1983-2019 yılları arasında geçen 36 senede Sudan ekonomi ve kalkınma alanlarında kısmi bir modernleşme yaşasa da bu süreçte sekülerleşme,

devlet ve dinî kurumların söylem ve icraatlarıyla törpüledi. Batılı etkiler son yıllarda internet ve televizyon aracılığıyla topluma sızarken kültürel bir yozlaşma kısmen de olsa başladı ancak şeriat hukukunun uygulamada olması nedeniyle muhafazakâr ve geleneksel toplum yapısı büyük oranda korundu. Ne var ki bu süre zarfında hem Sudan’ın komşuları hem İslam coğrafyasının

geneli hem de yurt dışında bulunan Sudanlılar yoğun bir sekülerleşme tecrübesine maruz kaldılar. Bu nedenle Sudan ile saydığımız bu unsurlar arasında bir farklılık oluştu. Mesela yurt dışında, özellikle de Batı metropollerinde yaşayan ya da okuyan Sudanlı kadınların 18 yaşını geçmiş olsalar dahi babalarının ya da kocalarının izni olmadan Sudan dışına çıkamamaları, her ne kadar geleneksel refleksle kadınları korumak için yürürlükte olsa da pratikte tezat oluşturuyordu. Sudan’da kamusal alanda kapanmak zorunda olan bazı kadınlar, yurt dışına çıktıklarında kılık kıyafet hususunda hemen serbestleşebiliyordu.

Bundan böyle Sudan’ı beklenen şeyin Fransız tarzı laiklik anlayışından ziyade İngiliz tarzı sekülerleşme olacağına hiç şüphe yok. Sudan ile çevresindeki komşular arasındaki farkın ortadan kaldırılması adına geçmiş rejim döneminde kapatılan sinema ve tiyatro salonlarının yeniden açılmasından roman türü edebi ürünlerin sansürsüz yayınlanmasına yahut kadın vali atamalarına kadar birçok adımın da çok yakında geleceği kuşkusuz.

Bu durumun bir normalleşme olarak görülüp görülemeyeceği ise insanların bu olguları hangi zaviyeden değerlendirdiğine bağlı gerçekten. Sekülerleşmenin her şeyi yiyip yuttuğu bir çağda Sudan’ın bu dalgaya daha ne kadar direnebileceği de sorulabilir. Her halükârda bu tür kısıtlamalar yasa dışı yeraltı şebekelerini de ortaya çıkartmaktadır. Mesela alkol yasağının

*Bundan
böyle
Sudan’ı
beklenen
şeyin Fransız
tarzı laiklik
anlayışından
ziyade
İngiliz tarzı
sekülerleşme
olacağına
hiç şüphe
yok.*

uygulanması gayrimüslimlerin dâhil olduğu ev yapımı içki sektörünü ve el altından tedarik şebekesini doğurmuştur.

Bugün benzer bir sekülerleşme eğilimi Sudan'ın dış ilişkilerine de hâkim olmaktadır. Bu zamana kadar Batı ile ilişkileri çok sınırlı düzeyde kalan, daha çok Ortadoğu ve Doğulu aktörlerle iş birliği yapan Sudan, bugün başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Batılı ülkelerle iş birliği yapma arayışını sürdürmektedir. Uzun yıllar Sudan'ı teröre destek veren ülke sınıfına sokup ambargo ve kısıtlamalar yoluyla dışlayan Batılı aktörler, bu yeni dönemle birlikte birdenbire Sudan'ın dostları olarak belirivermiştir. ABD ve Almanya Sudan'daki geçiş hükümetini destekleme yönünde adımlar atarken uzun zamandır Sudan'la iş birliği yapan ve ülkeye destek olan ülkelere geri plana itilmeye çalışılmaktadır. Esasında Batılı ülkelerden heyetlerin ve Batılı ülkelerdeki Sudan diasporasının Sudan'a daha sık gelip gitmeye başlaması, kamusal alanda birtakım gevşeme beklentilerini de doğurmuştur. Sudan'da siyasal sistemin sekülerleştirilmesiyle Batılı yabancı yatırımların atbaşı gideceğini kestirmek zor değildir. Bu zamana kadar Çin'in büyük yatırımlara soyunduğu Sudan'da bazı Avrupalı ve Amerikan şirketleri yatırım sinyalleri vermeye başlamıştır.

Çağın ruhuna uygun radikal reformların iktisadi alan ve üretim faaliyetleri yerine öncelikli

olarak toplumsal zeminde başlatılması, İslam dünyasında çeşitli kereler test edilmiş bir yöntemdir. Bu durum, aydınların çökme evresine girmiş Osmanlı Devleti'nde giriştikleri Tanzimat ve Islahat süreçlerine benzemektedir. İslam coğrafyası ve Afrika ülkelerinin yakın geçmişlerinde çokça tartışma yaratan bu türden tecrübeler fazlasıyla bulunmaktadır. Hukuki zeminde yapılan reformların toplum çoğunluğunun kabulleri ile ters düşmesinin toplumsal kutuplaşma gibi ciddi riskleri de beraberinde getirdiğini tarihî tecrübelerimizden biliyoruz. Dinî ve geleneksel argümanlara tutunarak dönüşmek istemeyen ve ayak direyen kesimlere rağmen bu arayış ve kendini bulma hâlinin bir süre daha Sudan'a hâkim olacağına hiç kuşku yok. Bu oyalanma evresinde sekülerleşme tecrübe edilerek Batı ile ilişkiler yeniden test edilecek ve sonunda dinî ve seküler eğilimleri uyumlu bir şekilde buluşturan bir denge arayışı umulur ki gerçekleşecektir. Bu uyumun gerçekleşmemesi hâlinde ise, seküler değerlerle geleneksel dinî değerler etrafında toplanmış son derece yoğun bir kutuplaşmanın oluşması kaçınılmazdır. Zayıf da olsa kültürel değerlerinden tamamen kopartılmış ultra seküler bir Sudan yaratma çabasına girişilmesi ise, Sudan'da toplumsal dokuya büyük bir yapay müdahale gerektireceğinden çok daha ciddi sorun ve krizlere yol açacaktır.